एकाइ ११ · एकजोर जुत्ता

थप चुनौतीपूर्ण अभ्यास प्रश्न · उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ४८

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ क्रियापद बदलिन्छ कि बदलिँदैन?

उत्तर — **प्रयोग · ३**

क. माइजू मेला जानुभयो। **बदलिएन:** उच्च आदरमा नाम मात्र बदलिन्छ।

ख. भैँसी खोलामा पौडिँदै छ। **बदलिएन:** पशुपक्षीको क्रियापद पुलिङ्गमै रहन्छ।

ग. दिदी र म घर फर्कियौँ। **बदलिएन:** ‘हामी’ को रूपमा लिङ्ग देखिँदैन।

घ. बहिनी बजार गई। **बदलियो।**

ङ. मेरी छोरी पढ्छे। **बदलियो।**

च. केटीहरू अग्ला छन्। **बदलिएन:** बहुवचनमा विशेषण र क्रियापदले लिङ्ग देखाउँदैनन्।

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क र ख लाई नाम मात्र बदली लेखेमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ग र घ को रूप ठिक लेखेमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ङ र च को रूप ठिक लेखेमा।

२ केटीको कुरा बहुवचनमा

उत्तर — **प्रयोग · ३**

यी केटीहरू मेरा साथी हुन्। उनीहरू अग्ला छन्। उनीहरूले राम्रो कथा लेखे। मेरो भाइ उनीहरूलाई चिन्छ।

‘अग्ली’ होइन, ‘अग्ला’ लेखिन्छ, किनभने बहुवचनमा लिङ्ग हराउँछ। ‘चिन्छ’ को कर्ता भाइ भएकाले त्यो बदलिँदैन।

अङ्क विभाजन

✓ ‘यी केटीहरू मेरा साथी हुन्’ लेखेमा।

✓ ‘उनीहरू अग्ला छन्’ र ‘लेखे’ लेखेमा।

✓ ‘उनीहरूलाई’ लेखी ‘चिन्छ’ जस्ताको तस्तै राखेमा।

३ समास र विग्रह

उत्तर — **बोध · ३**

क. दिन **र** रात

ख. चार बाटो**को समूह**

ग. **ठुली** दिदी

घ. जन्मदिन

ङ. बाघछाला

च. हातखुट्टा

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले क र ख को विग्रह लेखेमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ग को विग्रह र घ को समास लेखेमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ङ र च को समास जोडेर लेखेमा।

Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

४ एउटा हलन्तको फरक

उत्तर प्रयोग · ३

क. ‘उनी आइन्।’ मा महिला आएको बुझिन्छ। ‘ऊ आइन।’ मा महिला नआएको बुझिन्छ।

ख. ‘जगत्’ संस्कृतमै व्यञ्जनमा टुङ्गिने तत्सम शब्द हो। ‘बजार’ आगन्तुक शब्द हो; यस्ता शब्द बोल्दा व्यञ्जनमा टुङ्गिए जस्ता सुनिए पनि अजन्त लेखिन्छन्।

ग. ‘पढ्’ ‘तँ’ लाई दिइने आज्ञा हो। ‘पढ्छन्’ बहुवचन वा मध्यम आदरको क्रियापद हो।

अङ्क विभाजन

- ✓ दुई वाक्यको आउने र नआउने अर्थ लेखेमा।
- ✓ तत्सम र आगन्तुकको कारण लेखेमा।
- ✓ ‘पढ्’ र ‘पढ्छन्’ का दुई कारण लेखेमा।

५ कसको मनमा के?

उत्तर बोध · ३

पात्र	जुत्ताले बुझाउने कुरा	देखाउने कुरा
गुलाफी	रहर र गौरी मिस जस्तै सम्मानित देखिने सपना	धागाको नाप; जुत्ता लाएपछिको पुलकित अनुहार
गङ्गा, उमा र गोविन्द	आफूले नपाएको कुरा, ईर्ष्या	जुत्ता आएपछि उनीहरूको व्यवहार फेरियो
हर्कबहादुर	गाउँले के भन्लान् भन्ने डर, इज्जतको प्रश्न	‘शब्द चपाई चपाई’ बोलेको, ‘गाउँलेले नानाभाँती कुरा उठाउँछन्’ भनेको

अङ्क विभाजन

- ✓ गुलाफीको अर्थ र प्रमाण लेखेमा।
- ✓ भाइबहिनीको अर्थ र प्रमाण लेखेमा।
- ✓ हर्कबहादुरको अर्थ र प्रमाण लेखेमा।

६ कारणको साङ्लो

उत्तर उच्च दक्षता · ३

पहिलो खाली ठाउँमा **गुलाफीलाई**, दोस्रोमा **गाउँले के भन्लान्** (वा गुलाफीलाई मात्र किन?) भन्ने आउँछ।

सबैभन्दा सजिलै टुट्ने कडी पहिलो हो। ‘म’ ले जुत्ता ल्याउनुअघि वा दिनुअघि बाआमासँग खुला रूपमा कुरा गरेको भए सबै थाहा हुन्थ्यो। लुकाएर दिँदा नै शङ्का जन्मियो।

पछिल्ला कडी टुटाउन गाह्रो छन्, किनभने मान्छेको ईर्ष्या र गाउँको लोकलाज एकैपटक बदलिँदैनन्। अरू कडी छानेर ठोस कारण दिए पनि मान्य हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ ‘गुलाफीलाई’ भरेमा।
- ✓ ‘गाउँले के भन्लान्’ को भाव भरेमा।
- ✓ एउटा कडी छानेर ठोस कारण दिएमा।

Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

७ अपठित गद्यांश

उत्तर बोध · ५

क. बुबामाथि ऋणको भार छ भन्ने थाहा भएकाले पैसा माग्न नपरोस् भनेर बनाइन्।

ख. ताराको इज्जत नगुमाई उनको शुल्क मिलाउन। अक्षर त बहाना थियो; गुरुआमाले दया देखाएको जस्तो नहोस् भनेर त्यसो भन्नुभयो।

ग. पुलिङ्ग: **मनोज पनि मुसुक्क हाँसे।** 'गुरु मुसुक्क हाँस्नुभयो।' मा क्रियापद बदलिँदैन, किनभने उच्च आदरमा नाम मात्र बदलिन्छ।

घ. **गुरुआमा** समस्त शब्द हो। विग्रह: गुरु आमा। 'शैक्षिक भ्रमण' दुई छुट्टै शब्द हुन्।

ङ. दुवै साँचो कारण लुकाउने बहाना हुन्। दुवैको खास कारण घरको अवस्था हो, र दुवैले आफ्नो रहर मनमै थिचेका छन्।

गद्यांशका पात्र र घटना यस अभ्यासका लागि बनाइएका हुन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ क: बुबाको ऋण बुझेर पैसा नमाग्न खोजेको लेखेमा।
- ✓ ख: इज्जत जोगाई शुल्क मिलाउन बहाना गरेको लेखेमा।
- ✓ ग: पुलिङ्ग वाक्य र उच्च आदरमा क्रियापद नबदलिने कुरा लेखेमा।
- ✓ घ: 'गुरुआमा' छानेर विग्रह गरेमा।
- ✓ ङ: दुवै बहाना र कारण घरको अवस्था हो भनेमा।

८ एउटै अर्थ फरक रूप

उत्तर प्रयोग · ४

क. **घरधन्दा** सकेर गुलाफी विद्यालय गइन्।

ख. **प्रतिदिन** उनी सबैरै उठ्थिन्।

ग. **तिनतले** घर बजारमा छ।

घ. ती दुई साथी **सुखदुःख**मा सँगै हुन्छन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ क मा 'घरधन्दा' जोडेर लेखेमा।
- ✓ ख मा 'प्रतिदिन' लेखेमा।
- ✓ ग मा 'तिनतले' लेखेमा।
- ✓ घ मा 'सुखदुःख' जोडेर लेखेमा।

९ त्रुटि पहिचान र सुधार

उत्तर प्रयोग · ४

सदरमुकामको **बजार** जान हिँडेका **गरिब** किसानले आकाशमा **बादल** देखे। गाडी **आएन**। उनले मनमनै **भगवान्** सम्झे। यो **जगत्मा** दुःख कसलाई छैन र! गाउँमा **विद्युत्** छैन, तर मान्छे यसैगरी **बाँच्छन्**।

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले अजन्त 'बजार' र 'गरिब' बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले अजन्त 'बादल' र 'आएन' बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम 'भगवान्' र 'जगत्' बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम 'विद्युत्' र क्रियापद 'बाँच्छन्' बनाएमा।

१० भाव विस्तार

उत्तर

प्रस्तुत पङ्क्ति महेशविक्रम शाहको 'एकजोर जुत्ता' कथामा गुलाफीले जुत्ता फर्काउँदा भनेकी हुन्।

बाहिरबाट हेर्दा यो जुत्ताको नापको कुरा हो। तर गुलाफीले त्यही जुत्ता 'म' कै अगाडि लगाएकी थिइन्, र त्यो ठ्याक्कै मिलेको थियो। खुट्टा बदलिएको छैन, घरको परिस्थिति बदलिएको छ। त्यसैले 'ठुलो भयो' झुटो होइन, अर्कै अर्थको साँचो हो: त्यो जुत्ता गरिब परिवारकी छोरीका लागि, बाआमाको डर र गाउँको लोकलाजका अगाडि साँच्चै ठुलो भयो।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

यो भनाइले गरिबीले किशोरीको सानो रहर कसरी थिच्छ भन्ने देखाउँछ। गुलाफीले दोष कसैलाई दिँदैनन्; आँसु लुकाएर बहाना बनाउँछिन्। मान्छेले नभनेको कुरा कहिलेकाहीँ भनेको कुराभन्दा गहिरो हुन्छ। उच्च दक्षता · ४

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रसङ्ग (कथा, लेखक र बोल्ने पात्र) खुलाएमा।
- ✓ जुत्ता मिलेको थियो, यो बहाना हो भन्ने लेखेमा।
- ✓ 'ठुलो' को गहिरो अर्थ (परिस्थिति, डर, लोकलाज) खोलेमा।
- ✓ गरिबीले रहर थिच्ने निचोड दिएमा।

११ बुँदाबाट कथा

उत्तर प्रयोग · ५

हराएको पैसा

एक बिहान सावित्री तुलसीपुरको बजार जाँदै थिइन्। बाटोमा उनले एउटा थैली भेटिन्। त्यसमा एक हजार रुपैयाँ थियो। उनको मन नाचेर उठ्यो। धेरै दिनदेखि उनलाई रङको बाकस चाहिएको थियो।

सावित्री सरासर पसलमा पुगिन्। रङको बाकस किन्न लाग्दा उनले पसलको छेउमा एउटी बुढीआमा रोइरहेको देखिन्।

"के भयो, हजुरआमा?" उनले सोधिन्।

"नातिको औषधी किन्न ल्याएको पैसा बाटोमै हरायो, नानी," बुढीआमाले भन्नुभयो।

सावित्रीको हात थैलीमा पुग्यो। उनले रङको बाकस फेरि दराजमा राखिन् र थैली बुढीआमालाई दिइन्। बुढीआमाले उनको शिर मुसार्नुभयो।

घर फर्कंदा उनको हात रित्तो थियो, तर मन हलुङ्गो थियो। अरूको आँसु पुछ्नु आफ्नो रहरभन्दा ठुलो हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ पात्रको नाम र ठाउँ दिएमा।
- ✓ पाँचै बुँदा क्रम नबिगारी समेटेमा।
- ✓ भूत कालमा लेखी संवाद राखेमा।
- ✓ मिल्ने शीर्षक र सन्देश दिएमा।
- ✓ शब्दसीमा, भाषा र वर्णविन्यास मिलाएमा।

१२ तर्क र प्रतितर्क

उत्तर उच्च दक्षता · ४

तर्क(पक्षमा): अरूले देख्छन् भन्ने चेतनाले मान्छेलाई नराम्रो काम गर्नबाट रोक्छ। गाउँको मान्छेले एकअर्काको खोजी गर्दा बालबालिकाको सुरक्षा पनि हुन्छ। बाआमाले छोरीको चिन्ता गर्नु पनि यही जिम्मेवारीबाट आएको हो।

प्रतितर्क(विपक्षमा): यही डरले गुलाफीको सानो रहर थिच्यो, जबकि कसैले गल्ती गरेको थिएन। लोकलाजले सोधेर बुझ्नुभन्दा अनुमान गर्न सिकाउँछ। धेरै असल काम पनि मान्छेले गाउँको डरले नै गर्दैनन्।

निष्कर्ष: समाजको ध्यानले मान्छेलाई सचेत बनाउँछ, तर अड्कलको डर न्याय होइन। अरूको बोली सुन्नुअघि सोधेर बुझ्ने बानी भयो भने समाज ठिक बाटोमा पनि रहन्छ, र निर्दोषको मन पनि दुख्दैन।

अङ्क विभाजन

- ✓ पक्षमा एउटा उचित तर्क दिएमा।
- ✓ विपक्षमा एउटा उचित प्रतितर्क दिएमा।
- ✓ तर्कलाई कथा वा समाजको उदाहरणले पुष्टि गरेमा।
- ✓ दुवै पक्ष केलाएर स्पष्ट निष्कर्ष दिएमा।

१३ सोच्नुहोस्

उत्तर

म जुत्ता ल्याउनुअघि नै बाआमालाई सोध्ने थिएँ। अरूको घरकी किशोरीलाई लुकाएर उपहार दिनु ठिक होइन, किनभने छोरीको जिम्मा बाआमाको हुन्छ र उनीहरूको चिन्ता बुझ्न सकिने छ।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

रहर र इज्जत दुवै जोगाउन जुत्ता उपहार नभनेर घरधन्दाको काममा गरेको मिहिनेतको ज्याला भन्न सकिन्थ्यो, र त्यो पैसा बाआमाकै हातमा दिएर उनीहरूले नै किनिदिन सक्थे। अरू भाइबहिनीका लागि पनि सानो कुरा ल्याउँदा ईर्ष्या घट्थ्यो।

यसरी राम्रो मन मात्र पुग्दैन; राम्रो काम गर्ने तरिका पनि राम्रो हुनुपर्छ, र सम्बन्धित सबैलाई सँगै लैजानुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ बाआमालाई पहिले सोध्ने कुरा कारणसहित लेखेमा।
- ✓ रहर र इज्जत दुवै जोगिने ठोस बाटो लेखेमा।
- ✓ भाइबहिनीको ईर्ष्या घटाउने उपाय लेखेमा।
- ✓ राम्रो मन मात्र नपुग्ने निचोड दिएमा।

१४ क्रियाकलाप: अधुरा रहर

(अङ्क नदिइने)

विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा

जुत्ता, कापी, साइकल वा पढाइ जस्ता साना रहरहरू र पैसा, समय, चलन वा घरको जिम्मेवारी जस्ता कारण देखिन सक्छन्। ‘एकजोर जुत्ता’ सँग मिल्ने कुरा एक अनुच्छेदमा लेखेको भए राम्रो हुन्छ।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	जम्मा
अङ्क	०	११	२२	१५	४८

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking